



## SOTALAPSET

Suomi, 2003

**Ohjaus ja käsikirjoitus:** Erja Dammert

**Pääosissa:** Sirkka Artman, Riitta Grundel-Koskinen, Jorma Hauru, Irmeli Heimo, Marja Kinos, Pentti Käppi, Jouko Lehtonen

**Genre:** dokumentti

**Kesto:** 93 min.

**Ikäraja:** K7

**Oppimateriaalin tehtävät** on suunniteltu yläkouluun ja lukioikäisille.

**Oppimateriaalin teemoja:** perhe-elämä sodan jaloissa, lapsen selviytyminen muuttuvissa oloissa, hylätyksi tuleminen ja luopumisen tunteet, rakkauden tarve

*Sotalapset* on dokumenttielokuva, joka käsittelee talvi- ja jatkosodan lastensiiroja sodan jaloista pois lähetettyjen lasten näkökulmasta. Dokumentissa seitsemän Ruotsissa sotilapsena ollut suomalaista muistelee kokemuksiaan. He kertovat tarinansa kronologisessa järjestyksessä: ensin kuvataan lähtemistä, sitten oloja perillä Ruotsissa, sitten paluuta ja oloja kotona. Mukana on muistelijoiden omaa kuvamateriaalia, ja dokumentissa esiintyvät myös lukuisat arkistoista löytyneille nauhoille tallentuneet muut lapset. Sekä kuvamateriaalista että kertomuksista välittyy voimakkaasti nimenomaan lapsen kokemus: Lapsia lähetettiin pois kotoa heitä siihen erityisemmin valmistelematta, ja vastassa kaikki oli – kieltä myöten – outoa ja erilaista. Ruotsissa vietettyyn aikaan liittyy myös myönteisiä muistoja.

### ENNEN ELOKUVAN KATSOMISTA

#### 1. Sotalapset

Perehtykää oloihin Suomessa talvi- ja jatkosodan aikana. Selvittäkää, mistä on kyse kun puhutaan suomalaisista sotilapsista.

#### Taustatietoja

Talvi- ja jatkosodan aikana vuosina 1939 - 45 Suomesta lähetettiin ulkomaille lähes 80 000 lasta. Heistä yli 70 000 siirrettiin Ruotsiin, ja myös Norja ja Tanska ottivat vastaan joitakin tuhansia lapsia. Eniten lapsia lähti vuosina 1942 vaikean nälkätalven vuoksi (Ruotsiin 17 000) ja 1944 Helsingin suurpommitusten ja vaikean rintamatilanteen takia (30 000).

Aluksi, talvisodan aikaan, lähetettävät lapset olivat enimmäkseen alle kouluikäisiä, mutta myöhemmin ikärajaa nostettiin 12 vuoteen. Ensin etusijalla pidettiin invalidien ja sodassa kaatuneiden lapsia sekä Karjalaan jälleenrakennustöihin lähtevien ja sodassa kotinsa menettäneiden lapsia. Myöhemmin säännöistä tingittiin, ja sodan loppupuolella jokainen halukas saattoi lähettää lapsensa Ruotsiin.

Aloitteen lastensiiroista tekivät ruotsalaiset, jotka perustivat toimintaa organisoimaan Centrala Finlandshjälpen –järjestön. Ruotsalaisten pyrkimyksenä oli auttaa sodasta kärsiviä suomalaislapsia, jotka herättivät myötätuntoa ruotsalaisperheissä. Lisäksi syntyvyys Ruotsissa oli laskenut, ja siellä haluttiin huolehtia tulevaisuuden työväestön riittävästä. Suomalaisten tavoitteena oli saada lapsia pois sodan jaloista, ja samalla haluttiin turvata Suomelle voimissaan olevia jälleenrakentajia. Myös suomalaiset osallistuivat lastensiirojen kustannuksiin.

Sodan jälkeen suurin osa lapsista palasi kotiin, haluttiin sitä perheissä tai ei. Kaikki jälkeläiset olivat maassa tarpeen. Ruotsiin ja muihin Pohjoismaihin jääneitä on arvioitu olleen 6 000 – 15 000. Kadonneiden lasten määrää ei tiedetä. Suomeen palanneista sotalapsista on elossa noin 40 000.

Lähde: *Sotalapset*-dokumentin tiedotusmateriaali, jonka tiedot perustuvat Pertti Kavin teokseen *70 000 pientä kohtaloa: Suomen sotalapset* (Otava, 1985).

## ELOKUVAN KATSOMISEN JÄLKEEN

### 2. Elokuvan koskettavin kohta

Järjestäkää luokassa kommenttikierros, jonka aikana jokainen kertoo vuorollaan, mikä elokuvan kohta oli hänestä mieleenpainuvimman ja miksi.

Keskustelkaa kommenttikierroksen jälkeen siitä, miksi juuri esiin tuomanne kohdat olivat tehneet teihin vaikutuksen.

### 3. Voiko sotalapsien siirtoja hyväksyä?

Tarkastelkaa lastensiiroja eri osapuolien kannalta ja kerätkää hyödyt ja haitat listoiksi. Käyttäkää elokuvaa hyväksenne mahdollisimman tarkoin. (Tehtävä soveltuu hyvin ryhmätyöksi.)

- hyödyt lasten itsensä kannalta / haitat lasten itsensä kannalta  
(Esim. + suoranaisten fyysinen uhka poistuu, + siirto tuo useimmille aineellista hyvinvointia, - hylkäämisen kokemukset, - turvallisuuden tunne, - epävarmuus tulevasta)

- hyödyt lähettävien perheiden kannalta /haitat
- hyödyt suomalaisen yhteiskunnan kannalta /haitat
- hyödyt ruotsalaisten vastaanottavien perheiden kannalta /haitat
- hyödyt ruotsalaisen yhteiskunnan kannalta /haitat

Tutkikaa listojaanne ja yrittäkää löytää vastaus kysymykseen, voiko sotalapsien siirtoa ymmärtää ja hyväksyä. Mitä vaihtoehtoja niille olisi ollut?

Mikä on mielestänne elokuvan tekijöiden mielipide asiasta? Millä keinoilla se välittyi elokuvasta?

### 4. Lähipiirin sotalapsia

Kyselkää kotoa ja tuttavilta, onko lähipiirissänne sotalapsia. Selvittäkää mahdollisuuksien mukaan heidän tarinoitaan ja kutsukaa heitä kouluun kertomaan kokemuksistaan.

### 5. Näkökulman valinta

Elokuva on dokumentti, eli se perustuu tositapahtumiin. Sen lapsikohtalot kerrotaan kuitenkin yksinomaan lasten näkökulmasta – siitä välittyvät 60 vuoden takaista lapsuuttaan muistelevien aikuisten totuudet.

- a) Valitkaa yksi kertojista ja kirjoittakaa hänen tarinansa jostakin toisesta näkökulmasta: esimerkiksi lapsen äidin, vastaanottavan perheen isän, kotiin jäävän sisaruksen tai kuljetuksesta huolehtivan viranomaisen kannalta. Hyödyntäkää teksteissänne niitä tietoja, mitä elokuvasta saatte. Käyttäkää rohkeasti hyväksi myös muita tietojanne ja kokemuksianne sekä mielikuvitustanne.
- b) Lukekaa toistenne tekstejä. Pohtikaa, miten näkökulman valinta vaikuttaa elokuvan katsomiskokemukseen. Mikä muuttuisi, jos samaa tarinaa kerrottaisiin elokuvassakin monen henkilön kannalta?

## 6. Dokumentin luotettavuus

- a) Useiden rinnakkaisten näkökulmien käyttö on yksi keino luoda objektiivisuuden vaikutelmaa, vakuuttaa katsoja elokuvan totuudellisuudesta. Mitä muita tapoja tekijöillä on tehdä elokuvasta vakuuttava ja luotettava? Arvioikaa *Sotalapset*-dokumentin luotettavuutta.

(Huomatkaa esim. useiden asianosaisten haastattelut ja rinnakkaiset, samankaltaisetkin kokemukset, alkuperäinen filmimateriaali, autenttiset kuvat, väliin leikattu faktatieto.)

- b) Mitä ongelmia vanhan arkistomateriaalin käyttöön liittyy katsojan kannalta?

(Katsojan kannalta tiedot jäävät epämääräisiksi: ei käy ilmi, kuka minkin materiaalin on kuvannut, milloin, missä ja mihin tarkoitukseen. Lähdetiedot olisivat kuitenkin tarpeen materiaalin luotettavuuden arvioimiseksi. Toisaalta yksityiskohtaisten lähdetietojen antaminen on ongelmallista elokuvan kerronnan ja tunnelman kannalta.)

## 7. Dokumentintekijän muita valintoja

- a) Palatkaa dokumentin tunnelmaan ja sävyihin. Millä keinoilla rauhallinen, kiireetön tunnelma on luotu? Millä keinoilla dokumentti vetoaa katsojaan, kenties saa tämän liikkuttumaan? Entä jos Erja Dammert ja muut *Sotalasten* tekijät olisivat valinneet toisin? Leikkikää ajatusleikkijä:

Entä jos dokumentista puuttuisivat sotakuvat ja siinä olisi keskitytty vain kertoviin henkilöihin?

Entä jos dokumentin lopetuksena olisi joukko sotalasten valoisia muistoja Ruotsin ajoilta?

Entä jos haastateltavien elämäntarinoita kerrottaisiin pidemmältäkin ja selviäisi esimerkiksi, miksi kaksi heistä puhuu ruotsia?

Entä jos elokuvan musiikkina olisi vaikkapa reippaita sotilasmarsseja?

Keksikää itse lisää.

- b) Kokeilkaa omien haastattelujen nauhoittamista. Haastatteluja voi työstää dokumenteiksi asti.

(Mm. dokumentista lajityyppinä ks. *Koulukinon Badding-oppimateriaali*.)

## 8. Sotalapsia syntyy joka päivä

Tälläkin hetkellä lapset kärsivät sodasta ja sen seurauksista eri puolilla maapalloa.

- a) Selvittäkää tiedotusvälineiden avulla ja yhdessä keskustellen, mitkä ovat 2000-luvun alun suurimmat kriisipesäkkeet maapallolla ja mikä on lasten kohtalo kriisialueilla.
- b) Valitkaa pareittain yksi kriisialue ja perehtykää sen oloihin. Miksi siellä soditaan tai on sodittu? Millaisia tuhoja sota on saanut aikaan? Miten väestön on käynyt? Millaista on ollut nimenomaan lasten ja nuorten elämä sodan aikana ja sen jälkeen?
- c) Raportoikaa tutkimustyönne tuloksista kirjoittamalla *Sotalapsen matkapäiväkirja*: Kuvitelkaa, että tarkastelemaltanne alueelta lähetetään tai lähtee ikäisenne nuori maanpakoon. Kirjatkaa päiväkirjaan ainakin matkan syyt ja vaiheet sekä kohdemaata, saapuminen sinne ja vastaanotto.
- d) Lukekaa päiväkirjojanne. Mitä samaa niissä on kuin elokuvan lasten kohtaloissa? Missä suhteessa ne eroavat toisistaan? Mistä erot johtuvat?
- e) Millainen on sotalapsen kohtalo parhaimmillaan? Entä pahimmillaan?

(Tehtävää tehdessä kannattaa pyrkiä tutustumaan Suomeen asettuneisiin maahanmuuttajiin, joilla monesti on sota takanaan. Koulussannekin saattaa olla esimerkiksi somalialaisia tai entisen Jugoslavian alueelta tulleita maahanmuuttajia. Kysykää, onko heitä ja/tai heidän perheitään mahdollista haastatella matkapäiväkirjan rakentamista varten. Sodista ja lasten asemasta niissä ks. esim. [www.redcross.fi/nuoret/humoik](http://www.redcross.fi/nuoret/humoik) ja [www.unicef.org](http://www.unicef.org).)

Osoitteesta [www.kinotar.com](http://www.kinotar.com) on saatavissa lisätietoa muun muassa dokumentissa esiintyvistä henkilöistä.

Materiaalin on laatinut äidinkielen ja kirjallisuuden lehtori Minna Hautaniemi.

Oppimateriaalin on tuottanut  
Koulukinoyhdistys.